

RECENSIES

even though the individual authors are clearly aware of the interdependence between economy, social life, national and international politics. Now it is easy to understand how this situation arises, with individual authors given absolute responsibility for their own chapters and with little editorial time and little inclination by the authors for radically revising their texts to complement each other but nonetheless it does detract from the overall cohesion of the individual volumes in the series. It could also be argued that the intelligent reader should be able to draw many of the comparisons for himself but this is not always made possible. The most extreme example of this lies in the two chapters on socio-cultural life. The Belgian chapter concentrates on the spread of education, the influence of the church, regional cultural identities and the role of cinema. Only the last of these receives detailed attention in the Dutch chapter which concentrates rather on the achievement of university research, developments in the fine arts and the impact of cinema and radio. Both are perfectly legitimate interpretations of 'socio-cultural life' but surely earlier consultation could have led to a closer identity of topics to be covered. A similar situation prevails in the two chapters on international politics.

If these shortcomings are inevitable given the overall conception of *AGN there* is another set of problems, responsibility for which must be laid firmly at the feet of the editors themselves. I appreciate that the *AGN* is designed to appeal to the general reader interested in his country's history as well as to the specialist scholar but surely sloppy footnoting is inexcusable in a work of this sort with serious academic pretensions? Five of the fourteen chapters contain no footnotes at all whilst a further two contain one apiece. It is not as though the notes intrude on the enjoyment of the general reader since they are tucked away at the end of the volume whilst the serious scholar is entitled to demand from exactly what available sources and current state of research the material derives. In some cases the lack of footnoting is partially remedied by good bibliographies but this is not always so. The impact of the first world war on the Netherlands may not be the most active area of research but surely something has been written on the subject since 1972 and surely there are more than 16 works on the subject altogether. Similarly there must be more than 17 references on Dutch socio-cultural life!

When I first began my research into the Netherlands I was, on more than one occasion, told that the place to begin was the *AGN* and this is the attitude one would expect towards a standard work of this sort. Can this still be said of the volume reviewed here? The answer is a qualified yes, within the strictures already mentioned. The individual chapters are generally well-structured, well-written, informative and interesting and the bibliographies, with certain exceptions, provide a very good foundation for further reading. All said and done it is a good volume, it just could have been better.

R.T. Griffiths

Jeroen de Vries, e.a., ed., *Tot de strijd ons geschaard. Beeldverhaal over het communisme in Nederland* (Amsterdam: Pegasus, 1979, 203 blz., ISBN 90 6143 164 6 en 90 6143 156 5).

De communistische samenstellers van dit boek hebben een groot aantal foto's bijeengebracht en er een zeer summier tekst bij geschreven. Het resultaat is een plaatjesboek, dat wellicht enige nostalgische beking kan hebben voor oudere CPN-leden en ex-CPN-leden. De samenstellers pretenderen echter méér: 'Uitgaande van de illustraties is vervolgens geprobeerd om een zo goed mogelijk beeld te schetsen van de inmiddels ruim zestigjarige communistische beweging' (5).

Het is maar wat men onder 'zo goed mogelijk' verstaat! Het illustratiemateriaal is uiterst eenzijdig. Bijna de helft bestaat uit afbeeldingen van voorpagina's van de communistische persorganen. De rest wordt voor een groot deel gevormd door foto's van stakingen, demonstraties en andere massa-acties. Samen met de niet slechts summiere, maar ook zeer oppervlakkige toelichtingen moet dit materiaal het beeld oproepen van een partij, die altijd op de bres heeft gestaan voor de arbeiders, die altijd het eerst de gevaren voor vrede, vrijheid en nationale onafhankelijkheid zag, die altijd ook de kop nam in de strijd tegen die gevaren, kortom: die altijd gelijk heeft gehad.

Dat maakt het boek niet alleen onverteerbaar voor andersdenkenden. Ook oudere CPN-leden zullen er hun politieke verleden maar zeer ten dele in terugvinden. Wat bijvoorbeeld volledig ontbreekt in het boek is de sterke verbondenheid en vereenzelving met de Sowjet-Unie vanaf de jaren twintig tot in de jaren zestig; die vormde enerzijds de zwakte, anderzijds echter ook de kracht van een kleine communistische partij als de CPN en in ieder geval nam zij in het denken van de CPN-ers een eerste plaats in. Daarvan vindt men in het boek geen spoor. Vanaf omstreeks 1930 ging de verbondenheid met de Sowjet-Unie zich meer en meer toespitsen op de verering van Stalin, maar diens naam komt in het boek nauwelijks voor en zijn foto zoekt men er tevergeefs! Wat de problematische kant van die banden met de Russen betreft nog dit: over het Duits-Russische niet-aanvalspact van 1939 zeggen de samenstellers wel, dat dit leidde tot 'grote verwarring in de communistische partijen', maar als illustratie geven zij alleen de voorpagina van *Het Volksdagblad* van 25 augustus 1939, toen de directieven van de Komintern de CPN nog niet bereikt hadden; enige weken later begon de partijkrant de nieuwe lijn (Engeland en Frankrijk de hoofdvijand!) te vertolken, maar illustraties daarvan ontbreken. Stalin is niet de enige die er bekaaid af komt. Van Paul de Groot vinden we één foto, uit de vroege jaren dertig (daarentegen noeterden we minstens vier maal de beeltenis van de kleurloze huidige partijvoorzitter Hoekstra); De Groots naam wordt enige malen genoemd bij de geschiedenis van de jaren dertig en de bezettingstijd, maar niet meer bij die van de jaren na 1945, toen hij de almachtige leider van de partij geworden was! Uiterst eenzijdig tenslotte is heel dat beeld van de naar buiten gerichte actiep partij, dat ons door de foto's gesuggereerd wordt. Met name in de jaren van de 'koude oorlog' werd een groot deel van de activiteit der partijleden gevormd door interne discussies en vaak strijd om de 'politieke lijn' en het uitdragen van die lijn gebeurde maar ten dele door massa-acties en veel meer door colportage met *De Waarheid* en niet te vergeten door de propagandistische activiteiten rond verkiezingen (maar dat onderdeel wordt door het boek nagenoeg genegeerd). Dat werk was moeilijk genoeg, want de communistische standpunten stuitten bij de grote meerderheid van de Nederlanders (ook van de arbeiders) vaak op felle tegenstand. Dat die tegenstand in sommige gevallen gerechtvaardigd of minstens begrijpelijk was, zou ook voor communistische geschiedschrijvers anno 1979 voorwerp van serieus onderzoek kunnen zijn. Voor Jeroen de Vries c.s. is de geschiedenis echter kennelijk probleemloos.

Anders kan men het toch moeilijk noemen, als men leest, dat zij de communistische machtsgreep in Tsjecho-Slowakije van 1948 in één zin aldus beschrijven: 'De bevolking van Tsjecho-Slowakije verhindert in februari 1948 een reactionaire staatsgreep'. De gebeurtenissen in Hongarije in 1956 zien ze al even simpel: 'In Hongarije mislukken pogingen om met geweld het kapitalisme te herstellen'. Jeroen de Vries en zijn medewerkers zijn óf zelf zeer eenvoudigen van geest óf zij zien hun lezers daar voor aan. Andere Nederlandse bevolkingsgroepen dan de communisten hebben hun verleden op de korrel genomen in ironisch-kritische werken van het soort 'Uit het rijke roomse leven' en 'Parade der mannen-

RECENSIES

broeders'. Men kan ook op dat genre wel wat aanmerken. Maar het is ons altijd nog honderdmaal liever dan het zoetelijke, onoprechte succesverhaal, dat ons nu van CPN-zijde gepresenteerd wordt.

A.A. de Jonge

L.W. de Bree, *Zeeland 1940-1945*, I (Middelburg: Den Boer, 1979, xvii + 385 blz., geïll., f47,- geb., ISBN 90 70027 65 8, f29,80 ing., ISBN 90 70027 66 6).

In juni 1973 gaven de Provinciale Staten van Zeeland Levinus Willem de Bree opdracht tot het schrijven van een geschiedenis van hun provincie in de jaren 1940-1945. Helaas heeft De Bree, die tot 1975 conrector en leraar geschiedenis aan de Rijksscholengemeenschap Scheldemond te Vlissingen is geweest, niet lang aan deze opdracht kunnen werken. In maart 1977 is hij op 65-jarige leeftijd onverwachts gestorven. Wat hij in nog geen vier jaar heeft gepresteerd en men nu posthuum heeft gepubliceerd, kan zonder voorbehoud respectabel worden genoemd.

Toen hij zijn opdracht aanvaardde, had schrijver reeds een flink aantal historische studies en historische romans op zijn naam staan. Hij was een auteur die twee ijzers in het vuur had, maar die de twee historische genres goed uit elkaar wist te houden. 'Ik probeer', zei hij in een interview met de *Provinciale Zeeuwse Courant* van 30 juni 1973 over de hem verleende opdracht, 'te schrijven - gewoontegetrouw overigens - in eenvoudig Nederlands, geen opgelegde literatuur, geen belletrie, geen romannerij en vooral géén gesuikerde geschiedenis'. Hij heeft zich voor zijn grote geschiedwerk grondig gedocumenteerd, niet alleen ter plaatse, maar ook op het Rijksinstituut voor oorlogsdocumentatie en in het Bundesarchiv-Militärarchiv te Freiburg/B. Ofschoon het notenapparaat erg beknopt is uitgevallen en lang niet alle mededelingen zonder meer voor controle vatbaar zijn, krijgt de kritische lezer toch de indruk dat schrijver niets heeft verzonnen.

Of zijn zegslieden altijd even geloofwaardig zijn, is een andere kwestie. Het verhaal op bladzijde 149 dat de Middelburgse Abdijtoren met zingende klokken en zelfs op de tonen van het 'Alle Menschen werden Brüder' zou zijn verbrand, is te mooi om waar te zijn. Voor zulke literaire effecten is de historische werkelijkheid te banaal. In het algemeen heeft de historicus De Bree de literator echter goed in de hand weten te houden. Dat hij daarbij een scherp oog heeft voor karakteristieke details, navrante tonelen en ook gekke situaties (die in de geschiedenis natuurlijk niet ontbreken), is alleen maar positief te waarderen. Voeg daarbij dat hij zich in de loop der jaren een zeer goede en degelijke schrijfstijl eigen had gemaakt, en het resultaat is een uitstekend leesbaar geschiedverhaal.

Het eerste deel van dit provinciale geschiedwerk begint met een goed hoofdstuk over het interbellum, waarin onder meer wordt afgerekend met de legende als zou een groot gedeelte van het SGP-electoraat in 1935 op de NSB hebben gestemd. Dan volgt een zeer uitvoerig hoofdstuk over de gevechtshandelingen in mei 1940. Gelijk bekend hebben deze aan de Scheldemond langer geduurd dan elders in Nederland, maar dat zij bijna een derde van dit deel in beslag nemen is, mede gezien de reeds beschikbare literatuur over het onderwerp (Lerecouvreur, Stuvell en Kamerling), toch wel disproportioneel. Ten slotte worden op bijna de helft van de ruimte de eerste drie jaren van de bezettingstijd behandeld. Of schrijver deze ruimteverdeling zo heeft begroot, is moeilijk na te gaan. Een feit is in elk geval dat verschillende vormen van verzet die Zeeland in de jaren 1940-1943 heeft gekend, niet tot hun recht komen. Dat De Bree blijkens het geciteerde interview in 1973 de betekenis van